

УДК 330.101.541[364-787.2:364.662]

DOI: 10.25140/2411-5215-2018-1(13)-7-16

*Лілія Оліфіренко, Крістіна Коваль***МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ
ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ***Лилия Олифиренко, Кристина Коваль***МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ
СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ НАСЕЛЕНИЯ В РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ
ПРЕОДОЛЕНИЯ БЕДНОСТИ В УКРАИНЕ***Liliia Olifirenko, Kristyna Koval***MACROECONOMIC ASPECTS OF THE REFORMING OF SOCIAL PROTECTION
SYSTEM OF THE POPULATION IN THE IMPLEMENTATION OF THE
STRATEGY OF POVERTY ELIMINATION IN UKRAINE**

Досліджено зв'язок рівня економічного розвитку з рівнем соціального захисту населення щодо вирішення проблем соціальної сфери та подолання бідності. Проведено аналіз основних макроекономічних показників, що слугують індикаторами економічного розвитку країни, а також моніторинг рівня життя населення України як за власною оцінкою громадян, так і за офіційними даними Державної служби статистики України. Виявлені нагальні проблеми соціального захисту населення та запропоновано шляхи удосконалення системи надання соціальних послуг та підвищення якості послуг.

Ключові слова: людський капітал; рівень життя; бідність; соціальна політика; соціальний захист; якість соціальних послуг.

Табл.: 4. Бібл.: 21.

Исследована связь между уровнем экономического развития и уровнем социальной защиты населения в аспекте решения проблем социальной сферы и преодоления бедности. Проведен анализ основных макроекономических показателей, которые служат индикаторами экономического развития страны, а также мониторинг уровня жизни населения Украины как по собственной оценке граждан, так и по официальным данным государственной службы статистики Украины. Выявлены неотложные проблемы социальной защиты населения и предложены пути усовершенствования системы предоставления социальных услуг и повышения качества услуг.

Ключевые слова: человеческий капитал; уровень жизни; бедность; социальная политика; социальная защита; качество социальных услуг.

Табл.: 4. Библ.: 21.

The link between level of economic development and level of social protection of the population in solving the problems of the social sphere and poverty elimination are investigated. The analysis of the main macroeconomic indicators, which serve as indicators of economic development of the country, as well as monitoring of the living standards of the population of Ukraine, is carried out on the basis of personal assessment of citizens and according to official data of the State Statistics Service of Ukraine. The urgent problems of social protection of the population were identified and ways of improving the system of providing social services and improving the quality of services were proposed.

Keywords: human capital; standard of living; poverty, social policy; social protection; quality of social services.

Tabl.: 4. References: 21.

JEL Classification: E60; H55; I38; I39

Постановка проблеми. Ефективність державної соціальної політики країни є показником ефективності інститутів. Неодноразові спроби використати дієвість цільових програм та розробити нові підходи до розвитку системи соціального захисту населення, важливим компонентом якої є соціальні послуги, не змінили соціальну сферу на краще. Зростаюча значущість соціальних послуг на сучасному етапі розвитку України зумовлена тим, що загострення соціально-економічних проблем унаслідок криз, політичної нестабільності та незавершеності більшості реформ спричинили різку диференціацію населення за рівнем життя, і як наслідок – стрімке зростання чисельності тих категорій громадян, які потребують допомоги від держави. В умовах недореформування соціальної сфери та деформацій соціально-економічних відносин продовжує знижуватися життєвий рівень населення, поглиблюється його поляризація на «заможні» та «зубожілі» соціальні верстви, зростає нерівність у доступі до соціальних послуг, невдоволення рівнем соціального забезпечення. Згідно з даними Державної служби статистики України,

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

у 2016 році 6,2 % домогосподарств України вважали рівень їхнього доходу достатнім і робили заощадження; 45,7 % – вважали дохід достатнім, але заощаджень не робили; 44,0 % – постійно відмовлялися собі в найнеобхіднішому, крім харчування; 4,1 % – не вдавалося забезпечити навіть достатнє харчування (за даними 2015 року – 6,2; 45,7; 43,2 та 4,9 % відповідно) [16].

Можливості забезпечити гідний життєвий рівень громадян країни залежать, насамперед, від економічного зростання, яке є основою суспільного розвитку. Ці проблеми мають багато вимірів та поглядів теоретичного та практичного спрямування, проте всі вони вказують на те, що зв'язок між рівнем економічного розвитку та вирішенням проблем соціальної сфери є прямим [1; 2; 7; 8; 19]. Економічне зростання неможливе без участі людського капіталу, тому рівень та якість життя населення мають бути завжди в пріоритеті держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Механізми формування нерівності та шляхів зменшення їхньої негативної дії відображені в працях закордонних економістів світу, серед яких Дж. Р. Хікс та К. Ерроу, Г. Мюрдель та Ф. Хайек, А. Сена, Е. Дітон, Л. Ерхард та інші.

Проблеми бідності розглядаються в роботах відомих вітчизняних учених: Н. Балтачєєвої, С. Задорожної, С. Корабліна, А. Колота, В. Куценко, Т. Кір'ян, Е. Лібанової, О. Макарової, В. Мандибури, С. Полякова, Ю. Саєнко, Л. Черенко, Т. Унковської та інших.

Висвітлення соціальних проблем, теоретичні аспекти, практичні питання розроблення та реалізації соціальної політики розкрито в публікаціях провідних вітчизняних науковців, зокрема Е. Лібанової, С. Полякової, Л. Черенко, З. Галушки, О. Длугопольського, Д. Богині, П. Шевчука та інших.

Виділення не вирішеної раніше частини загальної проблеми. Проблема економічного зростання економіки країни залишається в центрі уваги багатьох вітчизняних та закордонних дослідників, які вважають що людський капітал відіграє важливу роль у процесі економічного зростання країни та є інтенсивним чинником економічного розвитку загалом [1; 2; 7; 8; 19; 21]. Значна увага має приділятися як якісному розвитку людського капіталу, так і рівню та якості життя громадян. Незавершеність реформ системи соціального захисту та їх наслідки залишаються актуальними питаннями стосовно розвитку людського капіталу країни.

Метою статті є дослідження зв'язку між рівнем економічного розвитку та рівнем соціального захисту населення щодо вирішення проблем соціальної сфери та подолання бідності. Пошук шляхів подолання проблем бідності та реформування системи соціального захисту відповідно до потреб громадян актуалізує необхідність удосконалення системи надання соціальних послуг та підвищення їхньої якості.

Виклад основного матеріалу. З позицій макроекономічної науки, економічне зростання є однією з основних характеристик економічного розвитку країни. Саме за економічною динамікою можна спостерігати певні тенденції розвитку та передбачати адекватні стратегії соціально-економічного розвитку, а також прогнозувати показники рівня життя населення щодо базових передумов та ступеня реалізації вимог людського розвитку, ступеня пріоритетності людського розвитку в цивілізаційному процесі, а також самовідчуття людини, її самоідентифікації та стану оточення.

Економічне зростання є однією з основних макроекономічних цілей, показником розвитку й добробуту будь-якої країни. Під цим терміном прийнято розуміти збільшення обсягів товарів і послуг за певний період. Вимірювати економічне зростання можна декількома способами:

- 1) абсолютним приростом валового внутрішнього продукту (ВВП) і національного доходу (НД) загалом та у розрахунку на душу населення;
- 2) темпами приросту ВВП і НД загалом та у розрахунку на душу населення (табл. 1, 2).

Таблиця 1

Динаміка ВВП за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, %

Показник	2015 р.				2016 р.				2017 р.			
	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.
До попереднього кварталу (сезонно скореговані дані)	-3,2	-1,5	0,5	0,1	0,5	0,9	1,4	1,9	-0,3	0,6	0,2	0,4
До відповідного кварталу попереднього року	-16,0	-14,5	-7,0	-2,4	0,1	1,5	2,3	4,8	2,5	2,3	2,1	1,8
Кумулятивно, до відповідного періоду попереднього року	-16,0	-12,2	-12,2	-9,8	0,1	0,8	1,4	2,4	2,5	2,4	2,3	2,2

Джерело: [3].

Таблиця 2

Динаміка ВВП за даними Державної служби статистики України

Показник	2010 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
ВВП (фактичні ціни; млн грн)	1 120 585	1 522 657	158 6915	1 988 544	2 383 182
ВВП на одну особу (грн)	24 429	33 473	36 904	46 413	55 848
ВВП на одну особу (у % до попереднього року)	104,5	100,3	93,7	90,6	102,7

Джерело: [18].

Аналіз даних (табл. 1, 2) показав, що економічне зростання України, яке відновилося у 2016 році, продовжилося у 2017 році. Річний темп зростання ВВП на одну особу у 2016 році становив 20,32 % проти 2015 року (у 2015 році – 25,76 % у порівнянні з 2014 роком; у 2014 році – 10,25 % проти 2013 року). Отже, збільшення ВВП у розрахунку на душу населення мало б забезпечувати підвищення рівня життя.

Одним із показників економічного зростання, поряд зі збільшенням реального ВВП в абсолютному значенні за певний період; збільшення реального ВВП на душу населення; збільшення за певний проміжок часу реального ВВП у розрахунку на одного зайнятого та виробництва основних видів продукції на душу населення (рівень розвитку галузей економіки), є рівень та якість життя населення.

На шляху розвитку людського капіталу як продуктивного чинника економічного розвитку постає проблема бідності, подолання якої є першочерговими завданнями світової спільноти.

Економічні підходи щодо скорочення бідності формувалися впродовж багатьох років, виходячи з того, як поглиблювалося розуміння складності процесів розвитку. У 50–60-і роки ХХ століття додержувалися думки, що розвиток забезпечується значним інвестуванням у фізичний капітал та інфраструктуру економіки.

У 70-і роки стало зрозумілим, що лише фізичного капіталу недостатньо, і не менш важливими мають стати охорона здоров'я та освіта. У «Доповіді про світовий розвиток 1980 року» зазначалося, що покращення охорони здоров'я та освіти необхідне не лише само по собі, але й для забезпечення зростання доходів населення [4].

У 80-і роки основну увагу було приділено удосконаленню економічного управління та підвищенню ролі ринкових сил.

У «Доповіді про світовий розвиток 1990 року: Бідність» була запропоновано стратегія, що складалася з двох елементів: сприяння зростанню, яке засноване на інтенсивному використанні робочої сили, шляхом стимулювання більшої економічної відкритості та здійсненню інвестицій; і забезпечення базових послуг бідним у галузі охорони здоров'я та освіти.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У 90-і роки на перший план висувалися аспекти управління та створення відповідних інститутів, як і проблеми вразливості на місцевому та національному рівнях.

У «Доповіді про світовий розвиток 2000/2001 роки. Наступ на бідність», враховуючи досвід попередніх років, була запропонована стратегія боротьби з бідністю за трьома напрямками: створення можливостей, розширення прав і можливостей та підвищення матеріальної безпеки.

Найважливішим завданням Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ), визначених Декларацією Тисячоліття ООН, затвердженою у 2000 році на Саміті Тисячоліття ООН 189 державами світу, було визначено саме подолання бідності.

У багатьох країнах ЦРТ стали поштовхом до розробки національних стратегій розвитку, головним завданням яких стало також подолання бідності.

На початку 2000-х років стратегія подолання бідності була розроблена і в Україні, що підтвердило офіційне визнання проблеми бідності в нашій державі. Саме тоді вперше в Україні на законодавчому рівні було визначено такі терміни, як бідність, глибина бідності, межа бідності, крайня форма бідності, рівень бідності. Стратегією було визначено, що національною межею бідності є 75 % медіанних сукупних витрат у розрахунку на умовного дорослого.

Бідність – стан людини, соціальної групи, держави, який характеризується відсутністю або нестачею ресурсів, необхідних для підтримання мінімального рівня здоров'я та працездатності (абсолютна бідність), а також неможливість наслідувати розповсюджений в конкретній державі стандарти життя (відносна бідність). Але бідність являє собою дещо більше, ніж недостатній рівень доходів або незадовільний розвиток людських ресурсів. Це також і вразливість, неможливість бути почутим, відсутність влади та представництва.

У процесі вимірювання аспектів бідності, пов'язаних з рівнем доходів, велике значення має поріг бідності – критичний рівень доходів або споживання, нижче за який окрема особа або домогосподарство вважається бідним.

За даними Державної служби статистики України за 9 місяців 2017 року частка населення із середньодушовим еквівалентним загальним доходом у місяць вище фактичного прожиткового мінімуму (небідні за абсолютним критерієм (за фактичним прожитковим мінімумом) за доходами) становила 61,8 % (23,9 млн осіб); частка населення із середньодушовим еквівалентним загальним доходом у місяць нижче фактичного прожиткового мінімуму (бідні за абсолютним критерієм – за фактичним прожитковим мінімумом, за доходами) – 38,2 % (14,8 млн осіб), у тому числі частка населення із середньодушовим еквівалентним загальним доходом у місяць вище законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (бідні за абсолютним критерієм (за законодавчо встановленим прожитковим мінімумом) за доходами) – 3,3 % (1,3 млн осіб). У порівнянні з тим же періодом 2016 року – 46,4 % (18 млн осіб); 53,6% (20,8 млн осіб) та 4,8 % (1,9 млн осіб) відповідно.

Одним із підходів до вивчення причин бідності полягає в розгляді тих аспектів, на які вказують самі незаможні: відсутність доходів та ресурсів для задоволення основних потреб: в їжі, житлі, одязі, достатньому рівні охорони здоров'я, освіти; відчуття безправності та відсутності можливості відстоювати свої інтереси в державних та громадських закладах; вразливість перед потрясіннями та нездатність подолати їх наслідки.

Відповідно до Цілей сталого розвитку (2015–2030), схвалених на Саміті ООН у вересні 2015 року, вирішення проблем подолання бідності та зменшення нерівності, підвищення рівня життя та забезпечення доступу до базових послуг для всіх верств населення, розвиток соціальної інфраструктури та розширення можливостей для самореалізації в безпечному середовищі є першочерговими завданнями світової спільноти.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 161-р схвалено чергову Стратегію подолання бідності, реалізувати яку передбачається до 2020 року. Основною метою Стратегії є поетапне зниження в Україні масштабу бідності, соціального відчуження та запровадження нових механізмів її запобігання.

Основним напрямками реалізації Стратегії є:

- розширення доступу до продуктивної зайнятості, сприяння зростанню доходів населення від зайнятості та виплат у системі державного соціального страхування для забезпечення умов гідної праці;
- забезпечення доступу населення до послуг соціальної сфери незалежно від місця проживання, мінімізація ризиків соціального відчуження сільського населення;
- мінімізація ризиків бідності та соціального відчуження найбільш вразливих категорій населення;
- запобігання бідності та соціальному відчуженню серед внутрішньо переміщених осіб.

Значна увага в методах подолання бідності приділена і системі соціального захисту населення. Стратегія містить посилення на те, що система соціальної підтримки вразливих верств населення потребує удосконалення в частині посилення її впливу на зменшення масштабу бідності. Програмами соціальної підтримки охоплено 58,3 % бідного населення, при цьому лише 41 % коштів соціальних програм (без урахування житлових субсидій) використано на задоволення потреб такого населення. Водночас серед отримувачів усіх видів соціальної підтримки лише 25 % належало до бідного населення.

Тобто в Україні як інструмент боротьби з бідністю, намагаються використовувати систему надання соціальних послуг, натомість вона має стати інструментом реінтеграції осіб, які опинились у складних життєвих обставинах [9].

Саме це має спонукати органи державного управління до пошуку шляхів оптимізації соціальних видатків, осучаснення та підвищення ефективності системи надання соціальних послуг як важливої складової соціального захисту населення.

Ефективний соціальний захист не окреслюється лише наявністю гарантованих державою соціальних виплат. Більш актуальною на сьогодні є розвинена мережа соціальних послуг, які мають надаватися з урахуванням особливостей і потреб різних категорій осіб. Сучасна система соціальних послуг повинна відповідати засадам державної соціальної політики та потребам громадян щодо покращення якості життя.

Основними проблемами системи соціального захисту сьогодення є [5; 9]:

– перевантаженість нормативно-правової бази: різноманітні пільги як за соціальною, так і за професійною ознаками, соціальні допомоги, компенсації та послуги в Україні передбачені відповідно до 58 законів, а також більш ніж 120 підзаконних актів. Зазначена проблема виражається в тому, що та ж сама соціальна група має право на отримання виплат або соціальне обслуговування за декількома нормативно-правовими актами, але в різних розмірах та на різних умовах;

– занадто розгалужена система пільг та соціальних виплат не відповідає фінансовим можливостям Державного бюджету, а отже, на практиці не може бути реалізована. За різними оцінками, вартість пільг, що задекларована у чинному законодавстві, становить від 3,8 до 5,8 млрд дол. США на рік, натомість фактичному фінансуванню підлягає лише їх частина. В Україні існує більш ніж 130 категорій осіб, що мають право на отримання різноманітних соціальних виплат. З них 70 отримують їх за соціальною ознакою, а близько 50 – за професійною. Загалом існує більш як 120 видів пільг, а також понад 60 видів соціальних і компенсаційних виплат;

– відсутність єдиної системи, яка б обліковувала різні категорії отримувачів пільг, соціальних виплат та соціальних послуг, та відсутність статистичного обліку діяльності недержавних надавачів соціальних послуг.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Аналізуючи автоматизовані системи – «АСОПД/КОМТЕХ», «АСОПД/КОМТЕХ-W», «Єдиний державний реєстр осіб, які мають право на пільги», «Житлові субсидії», «Ведення єдиної заяви», – які використовуються для виконання органами соціального захисту своїх функцій, бачимо, що кожна соціальна група обліковується в певному програмному комплексі, а після закінчення облікового періоду (місяця) органи соціального захисту мають обмінятися накопиченими даними. Тобто для визначення сукупного доходу сім'ї фахівець органу соціального захисту населення має ретельно перевірити як мінімум чотири бази даних.

І якщо відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі – Пенсійний Закон) (ст. 10) особі, яка має право на різні види пенсії одночасно, призначено буде лише один із них за вибором цієї особи, а до картки пільговика, крім особистих даних, вноситься не лише перелік пільг, право на які має особа, а й інформація про пільги, якими вона фактично користується [11], то до АСОПД/КОМТЕХ та ж сама особа буде занесена стільки разів, скільки видів соціальної допомоги вона отримує, а це, у свою чергу, призводить до значної кількості помилок (недогляду), які, в кращому випадку, виявляються на стадії формування документів на виплату контрольними підрозділами Центрів по нарахуванню та здійсненню соціальних виплат (далі – Центр) при централізованій системі призначення та виплати соціальної допомоги.

– фактичний обсяг видатків на соціальну сферу щонайменше у 2,5–3,0 рази перевищує суму, що задекларована у Зведеному бюджеті України за відповідною статтею видатків (табл. 3);

– бюджетна система України функціонує за «прецедентним» принципом, тобто сума коштів, що була виділена в попередньому фінансовому році, передбачається і в наступному з незначним корегуванням на коефіцієнт інфляції, який прогнозується. Такий принцип заважає реально планувати видатки на пріоритетні напрямки соціальної політики та виділяти кошти на соціальні послуги. Кошти, які закладено як такі, що мають бути спрямовані на фінансування соціальних послуг, як правило, отримує низка установ системи соціального захисту. З них до 90 % бюджету використовується для оплати комунальних витрат та на заробітну плату працівників [13];

– найрозповсюдженішим інструментом соціального захисту стали грошові виплати населенню;

– відсутність зацікавленості в реабілітації осіб щодо складних життєвих обставин та у профілактичній роботі серед потенційно вразливих соціальних груп населення. Підтримка осіб, що потребують допомоги внаслідок потрапляння у складні життєві обставини передбачає насамперед фінансування установ, унаслідок чого лівова частка матеріальних і фінансових ресурсів розподіляється керівниками закладів, управлінь та департаментів соціального захисту на місцевому рівні.

Таблиця 3

Державні витрати на соціальний захист та соціальне забезпечення населення

Рік	Сума видатків зведеного бюджету України, млн грн	% до загальних видатків	% до ВВП
2010	104534,9	27,7	9,3
2011	105434,8	25,3	7,8
2012	125306,9	25,4	8,6
2013	145062,6	28,7	9,5
2014	138004,7	26,4	8,7
2015	176339,8	25,9	8,9
2016	151306,3*	–	–
2017	144368,8*	–	–

* – видатки МСПУ (код програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету 2500000) у 2016 та 2017 роках згідно із Законами України про Державний бюджет України на відповідні роки.

Джерело: [17].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянувши проблему перевантаження нормативно-правової бази на прикладі відшкодування за надання соціальних послуг фізичним особам та довівши, що надавачі соціальних послуг диференційовані не лише за розмірами компенсаційних виплат, а й у праві зарахування періоду надання соціальних послуг до страхового стажу, можна провести відповідний аналіз, виявивши сильні та слабкі сторони цього спрямування послуг соціального захисту та окреслити його можливості і загрози (табл. 4).

Таблиця 4

SWOT аналіз послуг соціального захисту, що надаються фізичними особами

Сильні сторони	Можливості
1. Намагання охопити підтримкою якомога більшу кількість нужденних. 2. Залучення до сфери надання соціальних послуг приватного сектору (фізичних осіб). 3. Заохочення фізичних осіб до участі в системі надання послуг соціального захисту шляхом зарахування до страхового стажу періоду надання соціальних послуг	1. Повноцінна участь фізичних осіб у наданні послуг соціального захисту (за умови доопрацювання нормативно-правової бази). 2. Індивідуальний підхід до задоволення потреб осіб, які потребують підтримки. 3. Зменшення навантаження на державні установи, які, переважно, задіяні в системі надання послуг соціального захисту
Слабкі сторони	Загрози
1. Розгалуженість нормативно-правової бази для однотипних послуг соціального захисту. 2. Відсутність єдиних стандартів для надання соціальних послуг фізичними особами. 3. Відсутність єдиної системи обліку різних категорій осіб, які потребують підтримки держави	1. Неякісне обслуговування осіб, які потребують надання послуг соціального захисту внаслідок відсутності відповідних стандартів. 2. Тіньове працевлаштування, до якого може призвести низький рівень компенсації (від 4,80 грн, без урахування розміру індексації) з паралельним врахуванням період догляду до страхового стажу. 3. Нецільове використання бюджетних коштів

Аналіз причин виникнення бідності та підходів щодо її скорочення показав, що майже половина населення країни (як за власною оцінкою громадян, так і за реальними даними Державної служби статистики України) перебувають у стані бідності.

Виходячи з нормативно-правової бази, яка діє в Україні та має на меті скоротити масштаби та сприяти подоланню бідності, значна роль приділяється саме системі соціального захисту населення та послугам системи соціального захисту зокрема. Проте, щоб система надання послуг дійсно була функціональною та сприяла задоволенню потреб громадян, для реалізації можливостей та уникнення соціальних криз і катастроф, методи та способи їх призначення мають бути не лише законодавчо задекларовані, але застосовувалися на практиці завдяки чітко визначному механізму надання послуг суб'єктами різних форм власності.

Висновки та пропозиції. Рівень економічного розвитку країни нерозривно пов'язаний із вирішення проблем соціальної сфери, що підтверджено багатьма теоретичними і практичними дослідженнями. Ключові проблем, які обмежують якість соціальних послуг населення, полягають у недостатній диверсифікації соціальної інфраструктури; нерозвиненості інфраструктури соціальної сфери; дефіциті кадрів; низькій інституалізації та неефективній державній політиці.

Макроекономічний вплив на прийняття рішень щодо підвищення результативності реформування системи соціального захисту населення щодо формування та розподілу фінансових ресурсів має спиратися на принципи адресності, децентралізації та регіоналізації соціальної інфраструктури, удосконалення методик обліку, розподілу та використання фінансових ресурсів за структурою попиту/пропозиції соціальних послуг, впровадження соціального бюджету як гарантованості забезпечення надання послуг у Державному та місцевих бюджетах, інтеграції інформаційної база установ соціального захисту населення.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Перегляд чинної нормативно-правової бази у сфері соціального захисту та створення єдиної системи обліку всіх категорій громадян, які користуються послугами соціального захисту, сприятиме реформуванню соціальної політики держави та приведенню її до єдиних стандартів.

Світовий досвід свідчить, що економічне зростання країн неможливе без інвестицій у розвиток людського капіталу. Лише активна державна соціальна політика та формування ефективного інституціонального середовища стає міцним підґрунтям для забезпечення всебічного розвитку людини та досягнення гідного рівня та якості життя громадян. Оцінюванню заходів та показників ефективності останнього будуть присвячені подальші наукові розвідки.

Список використаних джерел

1. Ажнюк М. О., Передерій О. С. Основи економічної теорії: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 368 с.
2. Васильченко В. С., Гриненко А. М., Грішнова О. А., Керб Л. П. Управління трудовим потенціалом: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 403 с. URL: <http://buklib.net/books/21930> (дата звернення: 10.04.2018).
3. ВВП у VI кварталі 2017 року. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=9d84e0b9-b901-475e-9b94-7e590ffa71ed&tag=Informatiino-analitichniMateriali4> (дата звернення: 10.04.2018).
4. Доклад о мировом развитии 2000/2001 года. Наступление на бедность / Всемирный банк. Москва: Весь мир, 2001. 376 с.
5. Звіт-моніторинг «Система соціальних послуг в Україні». Бюро соціальних та політичних розробок, 2015. URL: <https://bureau.in.ua/downloads/social-reform/reportua.pdf> (дата звернення: 05.11.2017).
6. Комарницький І. Ф. Економічна теорія. Чернівці, 2006. 334 с. URL: <http://buklib.net/books/33907> (дата звернення: 01.04.2018).
7. Лібанова Е. М., Гладун О. М., Лісогор Л. С. Вимірювання якості життя в Україні: аналітична доповідь. Київ, 2013. 50 с.
8. Небава М. І. Теорія макроекономіки: навчальний посібник. Київ: Слово, 2005. 536 с. URL: http://posibnyku.vntu.edu.ua/makro_ek/12.htm (дата звернення: 05.04.2018).
9. Оліфіренко Л. Д. Удосконалення інституціонального простору як чинник подолання кризових тенденцій у державному управлінні. *Розумовські зустрічі: зб. наук. пр.* Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2015. № 2. С. 119–127.
10. Підходи до планування процесів подолання бідності / United Nations Development Programme. Київ, 2012. 11 с. URL: http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/PR/_poverty_ukr.pdf (дата звернення: 30.03.2018).
11. Про Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.01.2003 № 117. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/117-2003-p> (дата звернення: 12.01.2018).
12. Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.08.2011 № 1057. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057_2011 (дата звернення: 15.04.2018).
13. Про затвердження Інструкції з підготовки бюджетних запитів: Наказ Міністерства фінансів України від 06.06.2012 № 687. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1057-12/page> (дата звернення: 05.11.2017).
14. Про стратегію подолання бідності: Указ Президента України від 15.08.2001 №637/2001. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/2001> (дата звернення: 01.04.2018).
15. Про схвалення Стратегії подолання бідності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 161-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd> (дата звернення: 01.04.2018).
16. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів: статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2017. 77 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

17. Соціальний захист населення України: статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2017. 123 с.
18. Соціальні індикатори рівня життя населення: статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2017. 198 с.
19. Хайнц Ламперт. Социальная рыночная экономика. Германский путь. Москва: Дело, 1994. 224 с.
20. Olifirenko L. D. Factoring of overcoming crisis tendencies in public administration. *Ukraine – EU. Modern technology, Business and law: collection of international scientific papers: in 2 parts. Part 2.* (Košice, Slovak Republic, Republic-Poland, Slovakia, April 19-23, 2016). Chernihiv: CNUT, 2016. P. 124–126.
21. Derii Zh. V., Zosymenko T. I., Skyba S. A. Extended reproduction of human potential in today's environment. *Scientific bulletin of Polissia*. 2016. № 2(6). P. 66–72.

References

1. Azhniuk, M. O., Perederii, O. S. (2008). *Osnovy ekonomichnoi teorii [Foundations of economic theory]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
2. Vasylychenko, V. S., Hrynenko, A. M., Hrishnova, O. A., Kerb, L. P. (2005). *Upravlinnia trudovym potentsialom [Management of labor potential]*. Kyiv: KNEU. Retrieved from <http://buklib.net/books/21930> [in Ukrainian].
3. VVP u VI kvartali 2017 roku [GDP in the VI quarter of 2017] (n.d.). Retrieved from <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=9d84e0b9-b901-475e-9b94-7e590ffa71ed&tag=Informatsiino-analitichniMateriali4>.
4. *Doklad o mirovom razvitii 2000/2001 goda. Nastuplenie na bednost [World Development Report 2000/2001: attacking poverty]* (2001). Moscow: Ves mir [in Russian].
5. Zvit-monitorynh «Systema sotsialnykh posluh v Ukraini» [Monitoring report «Social services system in Ukraine»] (2015). <https://bureau.in.ua>. Retrieved from <https://bureau.in.ua/downloads/social-reform/reportua.pdf>.
6. Komarnytskyi, I. F. (2006). *Ekonomichna teoriia [Economic theory]*. Chernivtsi. Retrieved from <http://buklib.net/books/33907> [in Ukrainian].
7. Libanova, E. M., Hladun, O. M., Lisohor, L. S. (2013). *Vymiriuvannia yakosti zhyttia v Ukraini: analitychna dopovid [Measuring quality of life in Ukraine, analytical report]*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Nebava M. I. (2005). *Teoriia makroekonomiky [Theory of macroeconomics]*. Kyiv: Slovo. Retrieved from http://posibnyky.vntu.edu.ua/makro_ek/12.htm [in Ukrainian].
9. Olifirenko, L. D. (2015). Udoskonalennia instytutsionalnoho prostoru yak chynnyk podolannia kryzovykh tendentsii u derzhavnomu upravlinni [Improvement of institutional space as a factor in overcoming crisis trends in public administration]. *Rozumovski zustrichi – Razumov meetings, 2*, 119–127 [in Ukrainian].
10. Pidkhody do planuvannia protsesiv podolannia bidnosti [Approaches to planning for poverty reduction processes] (2012). www.undp.org. Retrieved from http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/PR/_poverty_ukr.pdf.
11. Pro Yedynyi derzhavnyi avtomatyzovanyi reiestr osib, yaki maiut pravo na pilhy [About the Uniform State Automated Register of Persons Who are entitled to Privileges]. № 117 (January 29, 2003). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/117-2003-p>.
12. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy podolannia ta zapobihannia bidnosti na period do 2015 roku [On Approval of the State Target Social Program for Overcoming and Preventing Poverty for the period up to 2015]. № 1057 (August 31, 2011). Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057_2011.
13. Pro zatverdzhennia Instruksii z pidhotovky biudzhethnykh zapytiv [On Approval of Instructions for Preparing Budget Queries]. № 687 (June 6, 2012). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1057-12/page>.
14. Pro stratehiiu podolannia bidnosti [About the strategy of overcoming poverty]. № 637/2001 (August 15, 2001). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/637/2001>.
15. Pro skhvalennia Stratehii podolannia bidnosti [On Approval of the Strategy for Overcoming Poverty]. № 161-r (March 16, 2016). Retrieved from <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd>.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

16. *Samoostinka domohospodarstvamy Ukrainy rivnia svoikh dokhodiv: statystychnyi zbirnyk [Ukraine Households Self-Perceived of Their Income]* (2017). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].

17. *Sotsialnyi zakhyst naseleunia Ukrainy: statystychnyi zbirnyk [Social protection of the population of Ukraine: statistical collection]* (2017). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].

18. *Sotsialni indykatory rivnia zhyttia naseleunia: statystychnyi zbirnyk [Social indicators of living standards: statistical collection]* (2017). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].

19. Khaints Lampert (1994). *Sotsialnaia rynochnaia ekonomika. Germanskii put [Social market economy. The German way]*. Moscow: Delo [in Russian].

20. Olifirenko, L. D. Factoring of overcoming crisis tendencies in public administration (2016). *Ukraine – EU. Modern technology, Business and law: collection of international scientific papers. Part 2* (Košice, Slovak Republic, Republic-Poland, Slovakia, April 19-23, 2016) (pp. 124–126). Chernihiv: CNUT [in English].

21. Derii, Zh. V., Zosymenko, T. I., Skyba, S. A. (2016). Extended reproduction of human potential in today's environment. *Scientific bulletin of Polissia*, 2 (6), 66–72 [in English].

Оліфіренко Лілія Дмитрівна – доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри менеджменту інноваційної діяльності та державного управління, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Олифиренко Лилия Дмитриевна – доктор наук по государственному управлению, доцент, профессор кафедры менеджмента инновационной деятельности и государственного управления, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Olifirenko Liliia – Doctor of Public Administration, Associate Professor, Professor of Department of Department of Management Innovation and Public Administration, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: olifirenkoliliya@gmail.com

Коваль Крістіна Павлівна – аспірант кафедри менеджменту та державної служби, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Коваль Кристина Павловна – аспірант кафедри менеджмента и государственной службы, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Koval Kristyna – PhD student Department of Management and Public Serves, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: kristy80kv@ukr.net